

## Arkeologinen keskustelu A. M. Tallgrenin ja Aarne Äyräpään välisessä kirjeenvaihdossa

Timo Salminen

### Abstract

The topic of this article is the discussion on archaeological questions in the correspondence between Aarne Michaël Tallgren (1885–1945) and Aarne Europaeus-Äyräpää (1887–1971). This discussion can be divided into four periods with two particular active episodes. The peaks are roughly simultaneous with the years when Tallgren and Äyräpää were writing their respective doctoral dissertations. In the beginnings, Tallgren was the dominating party of the discussion but from the 1920s onwards, themes emerging from Äyräpää's research become prevalent.

Keywords: history of archaeology, Tallgren, Äyräpää, correspondence.  
Avainsanat: arkeologian historia, Tallgren, Äyräpää, kirjeenvaihto.

### 40.1 Kaksi arkeologia ja heidän ystävyytensä

Aarne Michaël Tallgren (1885–1945) aloitti arkeologian ja historian opintonsa vuonna 1903, valmistui filosofian kandidaatiksi kaksi vuotta myöhemmin ja sai maisterin arvon 1907. Hän väitteli filosofian lisensiaatiksi vuonna 1911 ja sai muut tutkintonsa opinnot valmiiksi vuonna 1914. Samana vuonna hänet promovoihtiin tohtoriksi. Hän työskenteli muun muassa muinaistieteellisen toimikunnan ylimääräisenä amanuenssina, kunnes hänet kutsuttiin Tarton yliopiston Viron ja Pohjoismaiden arkeologian professoriksi 1920. Vuoden 1923 lopussa Tallgren nimitettiin Helsingin yliopiston Suomen ja Pohjoismaiden arkeologian professoriksi. Tässä virassa hän toimi kuolemaansa asti. (Aikalaiskirja 1941: 725; Kivikoski 1960: 41–47; Salminen 2020.)

Aarne Elias Europaeus (1887–1971, vuodesta 1930 Äyräpää) aloitti teoreettisen filosofian ja historian opintonsa vuonna 1906 mutta suuntautui nopeasti ensiksi klassiseen ja sitten kotimaan esihistorialliseen arkeologiaan. Hän valmistui filosofian kandidaatiksi 1912, sai maisterin arvon 1914 ja väitteli lisensiaatiksi 1933. Tohtorin arvon hän sai promootiossa 1937. Europaeus-Äyräpää työskenteli muinaistieteellisen toimikunnan erilaisissa viroissa 1915–1938, muun muassa esihistoriallisen osaston johtajana 1933–1938 ja sen jälkeen Helsingin yliopiston esihistoriallisen arkeologian ylimääräisenä professorina 1938–1954. (Huurre 1989: 11; Kuka kukin on 1954: 1013.)

Tallgren ja Europaeus tutustuivat toisiinsa todennäköisimmin Historiallisessa museossa, sillä Europaeuksen aloittaessa opintonsa Tallgren työskenteli siellä amanuenssina. Nuorten arkeologinalkujen kirjeenvaihto alkaa kesäkuusta 1907, jolloin he olivat jo hyviä ystäviä keskenään. Tässä vaiheessa ei ollut vielä selvää, että heistä tulisi myös arkeologikollegoita. Nykypäivään on säilynyt 127 kirjettä tai postikorttia Tallgrenilta Europaeus-Äyräpälle ja 58 kirjettä tai postikorttia päinvastaiseen suuntaan. Kirjeenvaihto jatkuu vuoteen 1943, mutta muita intensiivisempinä periodeina erottuvat vuodet 1907–1913 ja 1917–1923. Viimeisiltä vuosilta 1930–1943 on olemassa yhteensä vain 15 kirjettä tai korttia, olivathan molemmat tutkijat silloin Helsingissä ja siten yleensä päivittäin tekemisissä keskenään. Kirjeenvaihto on suomenkielistä.

Millaista arkeologista keskustelua Aarne Michaël Tallgrenin ja Aarne Äyräpään välinen kirjeenvaihto sisältää? Miten se kehittyi? Kumman intresseistä käsitellyt kysymykset ensisijaisesti nousivat vai oliko ajatustenvaihto symmetristä? Kiintoisa olisi myös kysymys, miten keskustelu vaikutti Tallgrenin ja Äyräpään uraan ja tieteelliseen tuotantoon, mutta tila ei salli sen analysointia tässä yhteydessä.

## 40.2 Arkeologiset keskustelunaiheet Tallgrenin ja Äyräpään välillä

### 40.2.1 Varhaiset kirjeet

Heinäkuussa 1907 Tallgren kirjoittaa Europaeukselle heidän äskettäin yhdessä tekemästään kenttätyömatkasta Karjalaan. Hän selostaa museossa Julius Ailiolta ja muilta kuulemaansa opettaen kivi-kauden perusteita Europaeukselle (MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle 29.7.1907). Lisää neuvoja Tallgren antaa jo muutamaa päivää myöhemmin (MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle 5.8.1907). Europaeus myös kyselee Tallgrenilta mahdollista materiaalia (KK Coll. 230: Europaeus Tallgrenille 26.2.1908, Tallgren Europaeukselle ja K. V. Kaukovallalle 27.3.1908; MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle s.d. 1908).

Elokuussa 1907 Tallgren tiedustele Europaeuksen halukkuutta lähteä mukaan pronssikautisten miekkojen löytöpaikan tarkastusmatkalle Sodankylään selostaen matkalla odottavia arkeologisia tehtäviä (MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle 5.8.1907; Salminen 2019).

Jo elokuun alussa 1907 Europaeus selostaa Tallgrenille inventointitöitään Etelä-Savossa (KK Coll. 230: Europaeus Tallgrenille 7.8.1907). Talvella 1908 hän mainitsee suunnitelmastaan hakea SMY:ltä stipendiä kenttätömatkaa varten Kivijärvelle ja kysyy neuvoa hakemuksen kirjoittamiseen (KK Coll. 230: Europaeus Tallgrenille 26.2.1908; MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle s.d., toukokuu 1908, 2.5.1908). Matka jatkuu Kivijärveltä Pihtiputaan Muurasjärvelle ja Oulun läänin Pyhäjärvelle (KK Coll. 230: Europaeus Tallgrenille 18.6.1908, 12.7.1908).

Kesällä 1907 kirjeisiin ilmaantuvat jo Tallgrenin tieteelliset suunnitelmat ja hänen kaavailemansa tutkimusmatkat (MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle 29.7.1907, 5.8.1907). Matkaltaan Lontoon ja Pariisiin talvella 1908 Tallgren lähettää lyhyitä huomioita museokokoelmista sekä Kööpenhaminasta että Lontoosta (MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle 18.1.1908, 27.1.1908). Pari kuukautta myöhemmin hän alkaa myös pohtia tieteellisiä tulkintojaan. Kummallekin kiinnostava aihe tässä yhteydessä on mykeneläinen kulttuuri, josta Europaeus on kirjoittamassa laudaturkirjoitustaan ja jonka kautta Tallgren pyrkii ajoittamaan Venäjän pronssikauden löytöjä. Siten Tallgrenin

pohdiskelut erityisesti maaliskuun lopussa 1908 ovat samalla Europaeukselle annettuja neuvoja; osa neuvoista on metodisia. Maaliskuussa 1908 Europaeuskin selostaa mykeneläiskulttuuriin liittyviä ajatuksiaan Tallgrenille epäilemättä saadakseen tämän kommentit niistä (MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle 4.3.1908, s.d. 1908; s.d., maaliskuu 1908, 2.5.1908; KK Coll. 230: Europaeus Tallgrenille 15.–17.3.1908, Tallgren Europaeukselle ja K. V. Kaukovallalle 27.3.1908).

Vuoden 1909 aikana Europaeuksen ajatukset laudaturkirjoituksen aiheesta muuttuvat, ja hän kääntyy kohti Suomen kivikautta. Tätä koskeva Europaeuksen kirje Tallgrenille ei näytä säilyneen, mutta tammikuussa 1909 Tallgren kannustaa Europaeusta kirjoittamaan valitsemastaan aiheesta ja toteaa, että tämä epäilemättä saa käyttää Julius Ailion väitöskirjaa jo ennen kuin se on julkaistu (MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle 2.1.1909).

Tallgrenin Venäjän-matkalta syksyllä 1908 on säilynyt vain yksi hänen Europaeukselle lähettämänsä postikortti, joka sisältää lyhyen arvion Venäjän pronssikauden kulttuurialueista ja niiden suhteesta toisiinsa. Tallgren kommentoi myös Europaeuksen löytöjä Pohjois-Pohjanmaalta. (MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle 3./16.10.1908.)

Syksyllä 1909 Europaeus julkaisee ensimmäisen tieteelliseksi katsottavan artikkelinsa (Europaeus 1909). Siinä nousee esiin muun muassa jätinkirkkojen ja rökkiöiden välinen suhde. Europaeus kirjoittaa asiasta Tallgrenille myös kirjeessä:

Niinpä tahtoisin todistaa nuo jättiläisten kirkot keskiaikaisiksi jäljittelyiksi kristillisistä kirkkoista. – Hautarauniohan on joskus keskellä vallia, ja tämä tietysti johtuu keskiaikaisesta tavasta hankkia vainajalle viimeinen leposija tempelin muurissa. Että hautaroukkiot vielä ovat käytännössä riippuu tietysti arkeologisesta myöhästymisestä. Tällaisia tuumia synnyttää viisas järkeni, vaan se on sitä liikaa viisautta ja äärimäiset vastakohdat suurin tyhmyys ja viisaus lähenevät toisiansa.

Tallgren kehottaa Europaeusta ottamaan asian selvittääkseen (KK Coll. 230: Europaeus Tallgrenille s.d. 1909; MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle 16.10.1909).

Muut kirjeeseen sisältyvät arkeologiset kysymykset koskevat pääasiassa Suomen pronssikautta ja juontavat juurensa Europaeuksen tekeillä olleesta laudaturkirjoituksesta. Vastatessaan niihin Tallgren mainitsee saaneensa tilauksen kirjoittaa kirja Suomen pronssikaudesta. Sitä varten hänen on tarkoitus tehdä kaivauksia ”Maaningalla, Pielavedellä, Säräisniemellä, Muhoksessa ja Alkkulassa”, jonne hän pyytää Europaeusta mukaansa. (MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle 7.11.1909.)

#### 40.2.2 Kenttätöitä ja laajempia tulkintoja

Tämän jälkeen Tallgrenin ja Europaeuksen kirjeenvaihdossa ei käsitellä muita arkeologisia kysymyksiä kuin satunnaisesti käytännön museotyötä ja museolaisia ennen kesää 1911, jolloin Europaeus on Satakunnassa kenttätöissä. Hän muun muassa kysyy Tallgrenilta, mikä lienee tämän ”uusi teoria” Suomen pronssikaudesta. Europaeus olettaa ”itäisen arktilaisbalttilaisen ryhmän” (vrt. Äyräpää 1950) olemassaoloa ja laskee siihen kuuluviksi myös Suomen vasarakirveskulttuurin ja pronssikauden (KK Coll. 230: Europaeus Tallgrenille s.d. 1911). Tämän jälkeen arkeologista keskustelua ei esiinny ennen Tallgrenin ylimalkaisia mainintoja tulossa olevista kaivauksistaan kesällä 1912 (MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle 20.6.1912, 11.7.1912).

Jälleen kuluu vuosi ennen arkeologisia mainintoja, kunnes Tallgren kirjoittaa Europaeukselle kaivausmatkaltaan Maariaan ja Lietoon (MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle 8.6.1913). Lokakuussa 1913 Tallgren välittää Europaeukselle viestin, että tämän on seuraavana aamuna lähdettävä Uskelaan

tarkastamaan Nohterin Ketohaahan löytöpaikkaa, ja antaa ohjeita, miten toimia (MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle s.d., lokakuu 1913; Salminen 2015).

Seuraavan kerran arkeologiaan palataan vasta kesällä 1916, jolloin Tallgren selostaa ensin lyhyesti alkamassa olevia kenttätöitään Nastolassa. Sen jälkeen hän siirtyy pohtimaan vasarakirveskulttuurin alkuperää kaakkoisessa Euroopassa ja Venäjän aroilla. Suomeen Tallgren olettaa vasarakirveskulttuurin tulleen etelästä uusien tulokkaiden mukana, mutta häntä pohdituttaa kulttuurivirtausten kulkusuunta Kaakkois-Euroopassa ja Tonavan alueen kuparisten vasarakirveiden suhde kivisiin. (MVA Äyräpää, Tallgren Europaeukselle 4.6.1916; vrt. Europaeus 1922: 157–161; Tallgren 1911: 126–128, 210–216.)

Tämän jälkeen arkeologia nousee esiin runsasta vuotta myöhemmin, jolloin Europaeus selostaa lyhyesti inventointejaan Uudellamaalla. Hän mainitsee postikortissaan myös Kirkkonummen Vitt-räskin kalliomaalauslöydön (KK Coll. 230: Europaeus Tallgrenille 25.8.1917).

Heinäkuussa 1918 Tallgren kommentoi lyhyesti Nils Åbergin tuoreinta teosta (Åberg 1918) huomauttaen, että kirjoittaja on suureksi osaksi laiminlyönyt Itä-Euroopan teoksessaan. Europaeuksen tai Ailion olisi Tallgrenin mielestä pitänyt ottaa se käsitelläkseen. Tallgren huomauttaa myös, että Zausajlovin kokoelman (KM 5385) kivikautinen aineisto pitäisi julkaista – hänhän oli itse siihen mennessä julkaissut pronssikauden ja oli juuri saamaisillaan rautakauden julkaisun ilmestymään. (MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle 22.7.1918; Tallgren 1916; 1918.)

Elokuussa 1919 Tallgren ihmettelee sitä, että Europaeus taas löytää ”kampa- ja mattokeramiikkaa” yhdessä ja kysyy, eikö se oudoksuta tätä (MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle 17.8.1919). Syyskuun alussa Tallgren mainitsee lyhyesti omista kaivauksistaan Maarian Saramäessä (MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle 2.9.1919).

### 40.2.3 Tallgrenin Viron-vuodet

Tallgrenin professorivuodet Tartossa 1920–1923 muodostavat omanlaisensa kokonaisuuden myös kirjeenvaihdossa. Saavuttuaan Viroon toukokuussa 1920 Tallgren selittää lyhyesti Europaeukselle sikäläisten museoiden kivikauden kokoelmia (MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle 30.5.1920). Syksyllä hän mainitsee Artur Spreckelsenin kivikauden kaivauksista (MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle 21.9.1920).

Maaliskuussa 1921 Europaeus varoittaa joutuneensa Tallgrenin kanssa polemiikkiin asbestikeraamiikasta ja kivikauden kestämisestä Suomessa (KK Coll. 230: Europaeus Tallgrenille 14.3.1921; vrt. Europaeus 1921).

Syyskuussa 1921 Tallgren pohtii Viron kivikautta kirjeessään Europaeukselle; hänellä on silloin tekeillä Viron arkeologian yleisesityksen ensimmäinen, kivi- ja pronssikausia käsittelevä osa. Tallgren kehottaa Europaeusta ja Nordmania ottamaan käsiteltäväkseen eläinpääaseiden ja osaksi kampa-keramiikankin kronologian ja epäilee näiden niille antamia ajoituksia liian vanhoiksi. (MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle 10.9.1921; vrt. Tallgren 1911: 44–55, 72–81, 91–92.) Hän sai lisäainesta pohdintaansa Europaeuksen *Fornfynd*-teoksen valmistuttua seuraavana vuonna (Europaeus 1922). Tallgren kirjoittaa Europaeuksen ”luultavasti” olevan kulttuurianalyyseissään oikeassa, ”vaikka niin-kuin tiedät, minä olen näkevinäni orientin aktiivisempänä. Siitä tietysti en puhu, se on vain instinkti, eikä minulla ole mitään uusia tosiasioita.” Tallgren viittaa vielä pohdintaansa Viron Vöisikun kulttuurin syntyjuurista: voisiko se olla pohjoisesta tai koillisesta tulleen virtauksen tuote? Tallgren mainitsee referoineensa Europaeuksen teosta myös oppilailleen Tartossa. (MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle 27.3.1922, s.d. [postileima 5.4.1922]; vrt. Tallgren 1911: 216–217.) Tämän enempää keskustelua aiheesta ei kuitenkaan näytä kirjeissä käydyn. Sen sijaan Tallgren julkaisi teoksesta arvostelun (Tallgren 1923).

Lokakuussa 1922 Europaeus selostaa Tallgrenille kuluneen kenttätökauden löytöjään. Hän si-  
too kivikauden löytöjä koskevia havaintojaan tuoreisiin tulkintoihinsa Suomen rannansiirtymä-  
kronologiasta, mutta muuten selostus on deskriptiivistä. Kuitenkin Europaeus viittaa T. E. Karstenin  
tutkimukseen Vöyrin paikannimien rannankorkeuksista. (KK Coll. 230: Europaeus Tallgrenille  
7.10.1922.)

Tässä vaiheessa keskustelu kietoutuu Helsingin yliopiston arkeologian professorinviran täyttöön.  
Haettuaan virkaa Tallgren kirjoittaa arvostelun kilpahakijansa Julius Ailion teoksesta *Fragen der  
russischen Steinzeit* (Ailio 1922) ja pyytää Europaeusta lukemaan käsikirjoituksen ja päättämään,  
kannattaako sitä julkaista. Joulukuussa Tallgren on jo sitä mieltä, että arvostelu olisi parasta jättää  
julkaisematta, mutta Europaeus lähettää sen kuitenkin *Historialliseen Aikakauskirjaan*, jossa se muo-  
dostaa osan professuuripolemiikkaa. (MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle 9.10.1922, 3.12.1922;  
Salminen 1993: 37; 2003: 188–190; Tallgren 1922.)

Vuoden 1922 lopussa Tallgren lähettää Europaeukselle joitakin tämän pyytämiä karttoja (MVA  
Äyräpää: Tallgren Europaeukselle 16.11.1922) ja eri kirjeessä ilmeisesti vastaa tämän kysymykseen  
Voisikon haudoista mainiten myös itse paikalla tekemistään löydöistä (MVA Äyräpää: Tallgren  
Europaeukselle 3.12.1922). Tämän jälkeen arkeologista keskustelua ei esiinny kirjeenvaihdossa yli  
puoleentoista vuoteen.

#### 40.2.4 Tiivistä keskustelua tulkinnoista

Ensimmäiseltä Neuvostoliiton-matkaltaan 1924 Tallgren mainitsee postikortissa lyhyesti muutamia  
lähinnä kivikautisia löytöjä ja yhteiskirjeessä Europaeukselle ja Nordmanille muutamia lisää viitaten  
myös omiin Venäjän arkeologiaa koskeviin suunnitelmiinsa. Hiukan pidemmin hän viittaa pohdis-  
keluihinsa ja havaintoihinsa ”gootilaisen, s. o. liettualaisen” kulttuurin itärajasta. Kirjeessä nousee  
esiin myös Tallgrenin ajatus idästä suomalaisten ja virolaisten arkeologien yhteisenä työkenttänä.  
(MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle 14.7.1922, Tallgren Europaeukselle ja C. A. Nordmanille  
27.7.1924; Salminen 2003: 142–144; Tallgren 1924: 24.)

Europaeus puolestaan tekee vuosina 1925 ja 1926 väitöskirjansa aineistonkeruumatkat Skandina-  
viaan ja Keski-Eurooppaan. Tallgren arvelee elokuussa 1925, että Europaeuksen olisi kylläkin hyödyllisempää  
matkustaa Venäjälle kuin Puolaan, jonne tämä on silloin menossa (MVA Äyräpää: Tallgren  
Europaeukselle 25.8.1925). Europaeus kuvaa lokakuussa 1924 Ruotsissa käytävää arkeologista kes-  
kustelua ja arkeologiyhteisöä ja pohtii sen jälkeen pitkästi skandinaavisen kivikauden kronologiaa ja  
suhdetta toisaalta Keski-Eurooppaan ja toisaalta Suomeenkin. Europaeuksen kivikausiopohdinnat on  
suunnattu melkein enemmän C. A. Nordmanille kuin A. M. Tallgrenille. (KK Coll. 230: Europaeus  
Tallgrenille 24.10.1925; Salminen 2014a; 2014b: 63–5.) Tallgren mietiskelee samoja kysymyksiä  
todeten yhdessä Nordmanin kanssa lyhentävänsä kivikauden kronologiaa – Nordmanin mielenkiinto  
kohdistuu samaan aikaan Tanskan ja Keski-Euroopan kivikauden kysymyksiin. Tallgren kirjoittaa  
myös epäilevänsä kampakeramiikan olemassaoloa Venäjällä. (MVA Äyräpää: Tallgren Europaeukselle  
30.10.1925; Nordqvist & Mökkönen 2015; Salminen 2010: 119–120; 2014b: 148–151; vrt. Äyräpää  
1933: 120–154.)

Europaeuksen kulttuuris-kronologiset pohdinnat jatkuvat vielä keskieuropalaisten kulttuuri-  
ryhmien välisten suhteiden perkaamisella. Europaeuksen kronologinen järjestelmä on nyt kiinteyty-  
nyt; hän myös huomauttaa, että kronologisesti on erotettava toisistaan horisontaaliset ja kaltevat linjat  
(KK Coll. 230: Europaeus Tallgrenille 9.11.1925).

Europaeuksen ensimmäisen Euroopan-matkan jälkeen hän ja Tallgren palaavat kirjeenvaihdos-  
saan arkeologiaan vasta Tallgrenin vuoden 1928 Neuvostoliiton-matkan aikaan mutta vain lähinnä

mainintoina uusista löydöistä. A. A. Spitsyniltä Tallgren lupaa hankkia Europaeusta varten luettelon Etelä-Venäjän museoiden vasarakirveistä. (MVA Äyräpää: Tallgren & Nils Cleve Europaeukselle s.d., Tallgren Europaeukselle 26.7.1928, s.d.) Nyt seuraa yli neljän vuoden katko Tallgrenin ja Europaeuksen arkeologisessa kirjeenvaihdossa.

#### 40.2.5 Myöhäiset kirjeet

Seuraavaksi Tallgren ja Äyräpää käsittelevät arkeologisia kysymyksiä ohimennen kirjeenvaihdossaan vuodenvaihteessa 1932–1933, jolloin Äyräpään väitöskirjan (Äyräpää 1933) oikovedos on valmistunut ja väitös lähestyy. Tallgren kiittelee teosta mutta jää pohtimaan metallikaluston suhdetta Äyräpään käsittelemiin vasarakirveskulttuureihin (MVA Äyräpää: Tallgren Äyräpälle 25.12.1932).

Kesällä 1943 ollessaan Valtion tieteellisen Itä-Karjalan toimikunnan lähettämänä Suomen miehitämässä Itä-Karjalassa Äyräpää kirjoittaa vielä Tallgrenille Äänislinnan museossa olevista kivikautisista löydöistä ja omista tutkimusmatkasuunnitelmistaan. Hänen erityisenä tavoitteenaan on löytää varhaiskampakeraamiikkaa, ja hän kyselee Tallgrenilta, mitä tämä tietää neuvostotutkijoiden maailmansotien välillä Karjalassa tekemistä kenttätöistä, koska museon luettelotiedot ovat puutteelliset. Äyräpää viittaa myös Itä-Karjalan sijaintiin ”maankohoamisen äärialueilla”, jossa kampakeraamiset löydötkin ovat vain muutaman metrin verran järvenpinnan yläpuolella ja pronssikautiset vielä alempana. (KK Coll. 230: Äyräpää Tallgrenille 13.7.1943). Tallgren vastaa lyhyesti Äyräpään kysymykseen löytöpaikoista (MVA Äyräpää: Tallgren Äyräpälle s.d. [postileima 18.7.1943]; Nordqvist & Seitsonen 2008: 40–45.) Tähän päättyy koko heidän kirjeenvaihtonsa.

### 40.3 Saavat ja antavat osapuolet

A. M. Tallgrenin ja Aarne Äyräpään arkeologiset keskustelunaiheet voi karkeasti ryhmitellä kuuteen ryhmään: Tallgrenin kenttätöihin, Äyräpään kenttätöihin, yhteisiin kenttätöihin, toisten kenttätöihin, Tallgrenin tieteellisiin kysymyksiin ja Äyräpään tieteellisiin kysymyksiin. Jätän arkeologiyhteisöä, museokysymyksiä ja kenttätöiden käytännön järjestelyjä koskevat keskustelut kokonaan tämän tarkastelun ulkopuolelle.

Yhteisiin kenttätöihin valmistautuminen ja niillä saatujen kokemusten ja museoon tuotujen löytöjen erittely muodostavat pienen mutta kuitenkin huomionarvoisen osan kirjeenvaihdon alkuvaiheessa. Kenttätyöt ovat keskeinen keskustelunaihe kahden arkeologin välillä vuosina 1907–1919, jolloin kumpikin toimii aktiivisesti kenttäarkeologina. Sen jälkeen kenttätöillä ei ole kummankaan tieteellisessä toiminnassa sellaista asemaa, että niistä kirjoitettaisiin säännöllisesti. Niihin palataan kuitenkin vielä 1922 ja 1943. Käsittely on lyhyttä ja deskriptiivistä eikä siinä pohdita laajempia tieteellisiä kysymyksiä. Rivien välissä ne kuitenkin ovat läsnä etenkin Europaeuksen vuoden 1917 kirjeessä, jossa hän kirjoittaa tutkimuksistaan Uudellamaalla (vrt. Europaeus 1922). Silloin kun on kyse kenttätöihin liittyvän informaation pyytämisestä toiselta, Europaeus on ensisijaisesti saava osapuoli.

Tieteellisten kysymysten käsittely jakautuu kahteen periodiin. Vuosina 1908–1919 varsinaiset tutkimuskysymykset ja muu käytännön arkeologia esiintyvät kirjeissä jokseenkin tasavertaisina. Tässä vaiheessa tieteelliset pohdinnat liittyvät pääasiassa Tallgrenin tutkimuksiin kuten uralilais-altailaisen alueen jakautumiseen (vrt. Tallgren 1911: 16–24), itäisen pronssikauden kronologiaan ja sen kautta Välimeren alueelle (vrt. Tallgren 1911: 210–216), jotka tosin Mykenen tapauksessa linkittyvät Europaeuksen laudaturkirjoituksen aiheeseen vuosina 1908–1909. Siinä vaiheessa Tallgren myös selkeästi

opettaa kokemattomampaa Europaeusta. Yleensä hän on tässä vaiheessa tieteellisen keskustelun hallitseva osapuoli.

Kirjeenvaihdon alkuvaiheessa Tallgren on maisteri ja Europaeus ylioppilas ja heidän kokemuksensa on vielä suurempi kuin kahden vuoden ikäerosta voisi olettaa, sillä Tallgren on sekä imenyt arkeologisia ajatuksia äidiltään että matkustanut ulkomailla (Kivikoski 1960: 9–10; Salminen 2014b: 30–32). Tallgrenin selkeänä tarkoituksena kevääseen 1909 asti on saada Europaeus houkuteltua Suomen arkeologian pariin, mutta tavallaan hän etsii alusta alkaen vastakaikua myös omille tieteellisille ajatuksilleen. Europaeuksen laudaturkirjoituksen valmistumiseen voi sanoa ensimmäisen periodin hänen ja Tallgrenin kirjeenvaihdossa päättyvän.

Toisella periodilla vuosina 1911–1919 kenttätöitä hallitsevat keskustelua mutta toisaalta Europaeuksen asema Tallgrenin kanssa tasavertaisena keskustelukumppanina vahvistuu hänen tieteellisen kokemuksensa karttuessa. Kivikausi aiheuttaa kuten vasarakirveskulttuuri valtaavat sijaa keskustelussa. Vasarakirveskulttuurilla on oma erityisasemansa keskustelussa: se on aiheista pitkäaikaisin, sillä se esiintyy ensi kertaa 1916 ja viimeisen kerran 1933. Siinä Tallgrenin ja Europaeuksen ajatustenvaihto linkittyy varsinkin pohjoismaiseen mutta osittain myös keskieurooppalaiseen vasarakirveskeskusteluun (Salminen 2014a; 2014b: 132–142).

Kolmannella periodilla 1920–1928 tieteellisistä kysymyksistä tulee jokseenkin ainoa kirjeissä esiintyvä arkeologisen keskustelun osa-alue. Tallgrenin Viron-vuodet muodostavat oman kokonaisuutensa tämän laajemman periodin sisällä. Kivikaudesta eli Aarne Europaeus-Äyräpään tutkimusalasta tulee kirjeissä ensisijainen keskustelunkohde ja hänestä samalla eräällä tavalla keskustelun hallitseva osapuoli. Tallgreninkin tieteelliset pohdinnat liittyvät kivikauteen, ja lisäksi hän kommentoi Europaeuksen tulkintoja. Heidän välisensä tulkintaerot tulevat myös esiin. Keskustelulla on jatkuvasti tiivis yhteys skandinaaviseen, keskieurooppalaiseen ja venäläiseen arkeologiaan (vrt. Salminen 2010; 2014b: 139–140, 148–158). Neljännellä periodilla 1932–1943 arkeologiset keskustelut ovat kirjeissä satunnaisia.

Kirjeenvaihdolla oli kummallekin tutkijalle merkitystä heidän tieteellisten tulkintojensa hahmotteluvaiheessa, jos jompikumpi oli poissa Helsingistä eikä suullinen keskustelu ollut mahdollista. Tallgrenin ja Europaeus-Äyräpään vakiinnutettua asemansa akateemisessa arkeologiyhteisössä ja asetuttua pysyvästi Helsinkiin kirjeenvaihdon merkitys ajatustenvaihtokanavana väheni. Heidän tieteelliset tutkimusaiheensakin kohtasivat 1930-luvulla harvemmin kuin siihen asti Tallgrenin huomion kääntyessä Etelä-Venäjälle ja Kaukasiaan ja Äyräpään keskittyessä pääasiassa Suomen ja Skandinavian esihistoriaan.

---

## Lähteet

### Arkistolähteet

KK Coll. 230: A. M. Tallgrenin kirjekokoelma

MVA Äyräpää: Museoviraston arkisto, Aarne Äyräpään kokoelma

### Kirjallisuus

*Aikalaikirja. Henkilötietoja nykypolven suomalaisista* 1941. Helsinki: Otava.

Ailio, J. 1922. *Fragen der russischen Steinzeit*. SMYA/FFT XXIX:1. Helsingfors.

- Europaeus, A. 1909. Aarretarinoita Keski-Pohjanmaalla. *Kotiseutu*, Näytenumero 1909: 6–9.
- Europaeus, A. 1921. Förvärv till Nationalmuseet åren 1918 och 1919. Stenåldern. *Finskt Museum* 1920–1921: 15–34.
- Europaeus, A. 1922. *Fornfynd från Kyrkslätt och Esbo socknar*. FFT XXXII:1. Helsingfors.
- Huurre, M. 1989. Aarne Äyräpää museomiehenä, tutkijana ja kansanvalistajana. *Aarne Äyräpää, Tutkija, Opettaja, Kansalainen, 1980-luvun näkökulmia*: 11–20. Helsinki: Museovirasto, Esihistorian toimisto.
- Kivikoski, E. 1960. *Tehty työ elää. A. M. Tallgren 1885–1945*. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Kuka kukin on (Aikalaikirja). Henkilötietoja nykypolven suomalaisista* 1954. Helsinki: Otava.
- Nordqvist, K. & Mökkönen, T. 2015. Äyräpää's Typical Comb Ware: An Umbrella Term for the Early 4th Millennium BC Pottery on Northeastern Europe. *Fennoscandia archaeologica* XXXII: 151–158.
- Nordqvist, K. & Seitsonen, O. 2008. Finnish Archaeological Activities in the Present-day Karelian Republic until 1944. *Fennoscandia archaeologica* XXV: 27–60.
- Salminen, T. 1993. *Suomalaisuuden asialla. Muinaistieteen yliopisto-opetuksen syntyvaiheet n. 1877–1923*. Helsinki Papers in Archaeology 6. Helsinki: University of Helsinki, Department of Archaeology.
- Salminen, T. 2003. *Suomen tieteelliset voittomaat, Venäjä ja Siperia suomalaisessa arkeologiassa 1870–1935*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 110.
- Salminen, T. 2010. Die ostrussische Bronzezeit in der Korrespondenz von Aarne Michaël Tallgren und Gero von Merhart. *Gero von Merhart. Ein deutscher Archäologe in Sibirien 1914–1921. Deutsch-Russisches Symposium, Marburg 4.–7. Juni 2009*. Kleine Schriften aus dem Vorgeschiedlichen Seminar Marburg 59: 113–127.
- Salminen, T. 2014a. The Finnish-Swedish debate on the Battle Axe Culture of the 1910s and 1920s. *Fornvännen* 2014/4 s. 267–283. Internet: <http://samla.raa.se/xmlui/handle/raa/8410>.
- Salminen, T. 2014b. *Kollegat, ystävät ja kiistakumppanit, Suomalaisten arkeologien kansainväliset yhteydet 1870–1950*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 122.
- Salminen, T. 2015. A. M. Tallgren, Aarne Europaeus ja Uskelan Ketohaana löydöt syksyllä 1913. *Muinaistutkija* 1/2015: 47–49.
- Salminen, T. 2019. Petkulan miekkalöytö ja A. M. Tallgrenin tarkastusmatka Sodankylään 1907. *Faravid* 47/2019: 33–49. Internet: [http://pro.tsv.fi/pshy/julkaisut/Faravid\\_artikkelit/Faravid\\_47/Salminen/index.html](http://pro.tsv.fi/pshy/julkaisut/Faravid_artikkelit/Faravid_47/Salminen/index.html).
- Salminen, T. 2020. Aarne Michaël Tallgren, Estonia, and Tartu in 1920: The image of a country in correspondence. *Ajalooline Ajakiri – The Estonian Historical Journal* 2019/2: 3–34. Internet: <https://doi.org/10.12697/AA.2019.2.02>.
- Tallgren, A. M. 1911. *Die Kupfer- und Bronzezeit in Nord- und Ostrussland. I. Die Kupfer- und Bronzezeit in Nordwestrussland. Die ältere Metallzeit in Ostrussland*. SMYA XXV:1. Helsinki.
- Tallgren, A. M. 1916. *Collection Zaoussailov au Musée historique de Finlande à Helsingfors. I. Catalogue raisonné de la collection de l'âge du bronze*. Helsingfors: La commission des collections Antell.
- Tallgren, A. M. 1918. *Collection Zaoussailov au Musée national de Finlande à Helsingfors. II. Monographie de la section de l'âge du fer et l'époque dite de Bolgare*. Helsingfors: La commission des collections Antell.
- Tallgren, A. M. 1922. *Zur Archäologie Eestis I. Vom Anfang der Besiedelung bis etwa 500 n. Chr.* Acta et commentationes Universitatis Dorpatensis B III:6. Dorpat (Tartu).
- Tallgren, A. M. 1923. Europaeus, Fornfynd från Esbo och Kyrkslätt socknar. *Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia* 24: 214–217.
- Tallgren, A. M. 1924. *Museomiehen työpöydältä. Kirjoitelmia muinaistieteellisten ja antikvaaristen harrastusten historiasta Suomesta*. Helsinki: Tietosanakirja-Osakeyhtiö.
- Åberg, N. 1918. *Das nordische Kulturgebiet in Mitteleuropa während der jüngeren Steinzeit*. Arbeten utgifna med understöd af Vilhelm Ekmans Universitetsfond, Uppsala, 22.
- Äyräpää, A. 1933. Über die Streitaxtkulturen in Russland. Studien über die Verbreitung neolithischer Elemente aus Mitteleuropa nach Osten. *Eurasia Septentrionalis Antiqua* VIII: 1–160 (myös erillisenä monografiana).
- Äyräpää, A. 1950. Die ältesten steinzeitlichen Funde aus Finnland. *Acta Archaeologica* 21: 1–43.